

szellemi fáradságot idéz elő, mint ilyen hosszú ideig tartó szellemi munka.

Mindent összevéve, Poppe munkáját mindazok, kik az experimentális pedagógia történetét, annak különböző problémáit megismerni akarják, a legnagyobb haszonnal fogják tanulmányozni.

(Székesfehérvár.)

Téri József.

*

Paulsen, Fr., Gesammelte pädagogische Abhandlungen. Herausgegeben von Ed. Spranger, Stuttgart u. Berlin 1912. Cotta. XXXV + 771 l. 10:50 M.

Paulsennek (meghalt 1908-ban) elszórtan megjelent 49 pedagógiai dolgozatát a család megbízásából *Spranger*, lipesei egyet. tanár gyűjtötte össze és adta ki kronológiai sorrendben. Ezzel a pedagógia tudományát nagy háálára kötelezte le. A dolgozatok elé írt egy 35 lapra terjedő bevezetést, melyben P.-nek az egyes kérdésekben való állásfoglalását jelzi, egyúttal megfesti a dolgozatok történeti hátterét is. Megtudjuk ezekből, hogy P. már az 1890-iki császári konferencián is, mint előadó, állást foglalt a reálgimnázium mellett. Erős meggyőződése volt már akkor, hogy a jövő iskolája a reálgimnázium, vagy legalább is a gimnáziumok mellett mint egyenrangú fél jöhet számba. A következmények nekik adta igazat, amennyiben az 1900. császári konferencia a három iskola *egyenjogúságát* kimondta.

P. szerint — amint azt főművében: *Geschichte des gelehrten Unterrichts* etc. is kifejtette — a római kulturához sokkal közelebb állunk, mint a göröghöz; így hát nincs is szüksége mindenkinek arra, hogy a görög nyelvű írókat eredetiben olvassa, csak azoknak, akik *nyelvi* vagy *történeti* tudományokkal foglalkoznak, vagy *theológusoknak*. P. sok támadásnak volt kitéve ezen nézetéért a klasszikus filológusok részéről. Fenti nézetét még kifejti e gyűjteményben első helyen közölt: *Das Realgymnasium u. die humanistische Bildung* c. dolgozatában, melyet 1889-ben tartott a reáliskolai tanárok gyűlésén. Még ezután is sokat küzdött a három iskola *egyenjogúságáért*, mint ezt több dolgozata mutatja.

A dolgozatok javarésze a középiskolákkal és azok tanáraival foglalkozik, kevesebb az egyetemekkel és azok tanáraival, legkevesebb a népiskolákkal és azok tanítóival. Nagy barátja volt a középiskolai tanárságnak; ahol csak tehetett, síkra szállott anyagi és erkölcsi érdekeikért. A tanárok iskolai munkájának kitűnő jellemzését adja: *Die Überbürdung der Gymnasiallehrer* c. dolgozatában. Bár ő maga sohasem volt középiskolai tanár, mégis értékelni tudta a tanároknak nehéz és idegölő munkáját. Ritkán olvashatjuk a tanár munkájának ilyen szép jellemzését.

Más dolgozatában: *Der höhere Lehrerstand und seine Stellung in der gelehrten Welt* (1901.) és *Der Oberlehrerstand kein gelehrter Stand* erősen hangsúlyozza a tanárok tudományos munkásságát és az előbbi dolgozatában épen kiemeli, hogy a német tanárok tekintélyének hanyatlása részben arra vezethető vissza, hogy ma már nem tartják hivatásuknak a tudományok továbbfejlesztését, holott P. szükségesnek tartja mindig a forrásból meríteni. Mikor a német tanárok tiltakoztak az ellen, hogy őket minden áron tudósoknak akarja tartani, nem pedig tanároknak, — akiknek csak a tanítás kötelességük — akkor tartotta utóbbi felolvasását, ahol újra összefoglalja mindazon érveit, melyek a tanár tudományos munkásságára vonatkoznak. Szerinte a tanár van leginkább hivatva minden foglalkozási ág között arra, és első sorban kötelessége, hogy a tudományokat ápolja és fejlessze.

P. volt — úgyszólván — megindítója annak a mozgalomnak, melyet «Szabadabb mozgás a középiskolák felsőbb osztályaiban» cím alatt ismertettem [Magy. Pæd. 1907. júniusi számában]. Kifejti itt, hogy a tanulóknak a felsőbb osztályokban több szabadságot kell adni tanulmányaikban egyrészt azért, mert nem minden tanulónak van tehetsége minden tárgyhoz és a kedvetlenség — mely különösen ezen osztályban látható — onnan ered, hogy azzal a tárggyal is kénytelen foglalkozni, melyhez sem kedve, sem tehetsége nincsen. Már csak azért is kell a tanulóknak ezen osztályban bizonyos szabadságot adunk, hogy az egyetemen is élni tudjon ezen szabadsággal, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy az egyetemen sokan elzülленek, akik a szabadsággal élni nem tudnak.

Ha pedig a tanulók ezentúl nem minden tárggyal fognak egyenlően foglalkozni, akkor az érettségi vizsgálatot is ilyen irányban kell reformálni. Ne a vizsgáló-bizottságra bizzuk — mondja ő — a *kompensáció* megállapítását, hanem a tanulónak álljon jogában eddigi tanulmányaira tekintettel a vizsgálatot letenni. Tiltakozik továbbá P. a tanárok tekintélye érdekében a főigazgatóknak (Provinzialschulrat) a vizsgálatra gyakorolt nagy befolyása ellen. Helyesebbnek tartja általában a szakfelügyeletet francia mintára, az ú. n. *inspecteurs généraux* intézményét, mint a főigazgatókat, akik minden tárgyban nem lehetnek szakemberek. Róluk mondja Münch az angol költő, Pope szavaival: *A little learning is a dangerous thing*, magyarul: Kis szaktudás az egyes tárgyakban veszedelmes dolog.

Egyik dolgozatában: *Alte und neumodische Erziehungsweisheit* (1908-ból) tiltakozik a mai ifjúságnak becéztetése ellen. Jelszavakként hangoztatja az ifjúságra nézve: 1. Tanulj engedelmeskedni! 2. Tanulj megfeszített szorgalommal dolgozni! 3. Tanulj lemondani és vágyaidon uralkodni!

Más dolgozatában: *Zum Kapitel der geschlechtlichen Sittlichkeit* erősen ostromozza a mai erkölcstelenséget, mely ugyan régen is megvolt, de legalább nem hivatkozta vele és nem igyekeztek az erkölcsi eltévelyedéseket mint természetes dolgokat feltüntetni.

Szép emléket állít Althoffnak egy dolgozatában, akinek nagy érdeme volt a középiskolák korszerű fejlesztése körül.

Hogy P.-t mennyire becsülte a középiskolai tanárság, mutatja az a tény is, hogy Steglitzben emléket emeltek neki. Sokan őt a „*praeceptor Germaniae*” névvel illették.

Több dolgozata foglalkozik az *egyetemek* kérdésével is. Élesen kel a *tanszabadság* védelmére, melyet oly sokszor szerettek volna békóba venni. Ismeretes az ú. n. *lex Arons* (Arons, berlini docens, Bleichröder bankár veje, szociáldemokrata programmal választatott meg képviselőnek és azért az előadásoktól eltiltatott), P. szerint csak *rendes tanár*, az állam fizetett hivatalnokja volna eltiltható a tanítástól ilyen pártállás mellett. A tanszabadság is bizonyos elvek szemeltartását szükségessé teszi; innen van az, hogy a teológus vagy a szociológus jön leginkább összeütközésbe részint a vallás alaptanaival, részint az állammal. Mindamellet nem szabad elzárni a szabad kutatás lehetőségét, mert enélkül nincs tudomány. Ahol előre megszabják, hogy csak ilyen és ilyen korlátok között mozoghat az illető, ott tudományról szó *nem lehet*.

Nehéz feladat volna az összes értekezéseket felsorolni, vagy azokat külön-külön méltatni. A főbbeket általános vonásokban jellemeztük, amelyekből kitűnik P. állásfoglalása ebben vagy abban a kérdésben. Szavát mindenképen figyelembe vették; egyik-másik nyilatkozata, mely az érdekeltek nemtetszésével találkozott, óriási vihart idézett elő, mely csak nagy emberek nyilatkozatai nyomán szokott kerekedni.

Ezen értekezéseket elolvasva, megállapíthatjuk, hogy nagy elme művei. Könnyedén vannak írva, sehol sem fárasztók, legtöbbször rendkívül szellemesek, amit német dolgozatokról nem mondhatunk mindig. Dolgozatainak legnagyobb részében meg van festve a történeti háttér, amint az P.-nél természetes is. A könyvhöz egy bibliográfia is van csatolva, mely P.-nek dolgozatait (összes műveit) sorolja fel időrendben. Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a „*Bevezetés a filozófiába*” (*Einleitung in die Philosophie*) c. műve már 24 kiadást ért.

A most kiadott dolgozatokat mindazoknak, akik az utóbbi két évtized németországi pedagógiai mozgalmait ismerni akarják, melegen figyelmébe ajánljuk.

Dr. Endrei Gerzson

*